282
36729
8° ht.

Zahtevajmo slovenskih velikih šol v Ljubljani.

K. K. LYCEAL BIBLIOTHEK zu LAIBACH

Spisal Rudolf Šega.

V Ljubljani, 1902
Izdal in založil Lavoslav Schwentner.

Psfde.

030034337

Slovenci smo del velike avstrijske države, in kot taki imamo svoje dolžnosti, katere moramo izpolnjevati. Kot Avstrijanci imamo pa tudi svoje pravice, katere nam mora dati država, kajti časi so minuli, ko so imeli nekateri ljudje samo dolžnosti — pravic pa ne. In teh svojih pravic se moramo zavedati. Če se nam jih noče dati, jih moramo odločno zahtevati. In ena najbolj važnih naših pravic in zahtev je, da nam dá država **šol,** v katerih se moremo v svojem **maternem** jeziku izobraževati.

Slovenskih šol torej hočemo povsod, kjer prebiva slovenski narod!

Kakor Vam je pa gotovo znano, imamo več vrst šol. Človek, ki se hoče naučiti brati in pisati, začne obiskovati ljudske šole. Če se hoče še naprej izobraževati, gre v latinske ali v realne šole. Kdor hoče postati umen poljedelec, gre v poljedelske šole; kdor hoče postati umen trgovec, gre v trgovske šole. V življenju pa potrebujemo tudi sodnikov, zdravnikov,

notarjev, profesorjev, duhovnikov, advokatov. In kdor se hoče za takega izobražiti, mora iti po dokončanih latinskih šolah na velike šole, katerim pravimo tudi vseučilišče ali pa univerza.

Te velike šole so torej namenjene za izobrazbo raznih stanov. Vsled tega imajo tudi več oddelkov. Prvi je medicinski, kjer se izobražujejo za zdravnike, potem imamo bogoslovni oddelek, katerega obiskujejo dijaki, ki hočejo postati duhovniki. Na modroslovnem oddelku se uče za profesorje. Slednjič imamo še pravoslovni oddelek, na katerem se uče za sodnike, advokate, notarje in sploh za višje uradnike. Takih velikih šol je v Avstriji osem, pet nemških, ena češka in dve poljski. Mi Slovenci torej nimamo svojih slovenskih velikih šol; nimamo pa tudi pravic, da bi se mogli na kaki drugi veliki šoli učiti v svojem maternem jeziku.

Ker nimamo torej slovenskih velikih šol, smo primorani, da jih zahtevamo od one države, kateri plačujemo davke v krvi in v denarju. Slovenski narod ne plačuje le za to velikih davkov, da bi država plačevala svoje uradnike, da bi kupovala nove kanone — ampak mi hočemo, da nam država v prvi vrsti dá sredstev za izobrazbo. Mi zahtevamo slovenskih šol! Mi zahtevamo slovenskih velikih šol, ker hočemo, da bo slovenski narod deležen tudi najvišje izobrazbe.

Mi zahtevamo svojih starih pravic.

Ako zahtevamo slovenskih velikih šol v Ljubljani, ne zahtevamo s tem nič novega — mi zahtevamo le nekaj, kar smo dvakrat, oziroma trikrat že imeli, kar se nam je pa zopet vzelo.

Že pred 200 leti smo imeli v Ljubljani pravoslovni oddelek velikih šol, ki se je ustanovil leta 1703., bil nekaj let, a zopet prenehal za dolgih sto let.

Leta 1787. so zahtevali deželni stanovi kranjski modroslovni oddelek v Ljubljani. Ta pravična zahteva mogočnih deželnih stanov je ostala le glas vpijočega v puščavi.

Nekaj let pozneje so prišli v našo deželo Francozi ter jo zasedli. Ko je vojska ponehala, so dežele vznova zacvetele pod francoskim vladarstvom, in tudi Slovencem so zasijali lepši časi. Uresničila se jim je stara želja po veliki šoli. Od leta 1810. pa do leta 1813. smo imeli namreč v Ljubljani popolne velike šole. Toda ta sreča je za Slovence kmalu minila. Ko so se Francozi umaknili iz Ljubljane, šla je tudi naša velika šola za njimi.

Leto 1848. in 1849. je pretresalo celo Evropo. Stari možakarji se še spominjajo, kako je tedaj vrelo tudi po naši deželi. Ko so pa minili burni časi, zasijalo je solnce boljše sreče za našega kmeta — postal je

svoboden, se otresel verig, ki so ga toliko časa težile. Toda slovenski narod se ni rešil takrat samo robstva, ampak Ljubljani so prinesli tedanji časi vnovič popolne velike šole, ki so pa že v istem letu prenehale. L. 1850. se je kot nadomestilo za to začelo v Gradcu predavati v nekaterih predmetih slovenski. In ko je tudi to kmalu prenehalo, smo bili Slovenci brez svojih velikih šol. Vedno in vedno smo jih zahtevali, toda naše prošnje so bile vedno odbite. Tako je deželni zbor kranjski sklenil v svoji seji dne 1. oktobra 1868. l., da naj se v Ljubljani osnujejo slovenska predavanja. Toda ta sklep je ostal le na papirju.

Od tedaj je preteklo več nego 20 let, da je naš kranjski deželni zbor leta 1890. zopet zahteval pravoslovna predavanja v Ljubljani. Ta prošnja se je odbila. Zopet je preteklo osem let, ko je deželni zbor kranjski v svoji seji dne 28. februvarija 1898. leta sklenil, da dá za velike šole v Ljubljani velikansko svoto pol milijona kron. Isto je storilo tudi mesto Ljubljana.

Toda ne le zgodovinsko, tudi drugače je

naša zahteva opravičena.

Avstrija gotovo nima dovolj velikih šol. Poglejmo v Nemčijo! Nemčija šteje 56 milijonov prebivalcev in ima 20 velikih šol. Na 2 milijona in 8 sto tisoč prebi-

valcev pride torej ena velika šola. Avstrija šteje 26 milijonov prebivalcev in ima le 8 velikih šol, torej pride še le na 3 in en četrt milijona ena velika šola. Gotovo je, da so vsled tega, ker imamo tako malo velikih šol, posamezne šole tudi prenapolnjene in da se torej mladina ne more tako učiti, kakor bi se učila, če bi bilo več velikih šol.

Avstrija pa mora še iz drugih vzrokov ustanoviti nam velike šole. Kakor vsi vemo, ne žive v Avstriji samo Nemci in Lahi, ampak tudi Čehi, Poljaki, Rusi, Rumuni, Hrvati in Slovenci. Država mora skrbeti za vse te narode, vsem mora dati enakih pravic, vsem mora v prvi vrsti dati takih šol, v katerih se bodo mogli učiti v svojem maternem jeziku. In take pravice imajo vsi narodi — samo Slovenci jih nimamo. Ni li to v nebo vpijoče? Ni li to sramota, da država tako prezira nas Slovence, ki smo bili vedno udani z vsem srcem svojemu presvitlemu cesarju? Nočejo se spominjati onih časov, ko so naši očetje branili celo cesarstvo pred krvoločnim Turkom, ko je izteklo cele potoke slovenske krvi, da se je rešila naša država turškega jarma — pa ne samo naša država, ampak morda cela Evropa. In tudi še zdaj dajemo Slovenci razmeroma največ vojakov — in kakšnih vojakov! Kdo se je najbolj odlikoval l. 1866. na Laškem ali l. 1878. v Bosni? — Slovenski fantje so bili. Za to

je slovenski narod dober, da preliva svojo kri; vreden pa ni, da bi se mu dalo njegovih tako krvavo zasluženih pravic.

Velike šole so potrebne.

Naša mladina mora iti v tuja, daljna mesta, če se hoče izobraziti. To stane mnogo denarja. Slovenci smo reven narod, zato je le malo tako srečnih, ki bi mogli pošiljati svoje sinove na velike šole. Toda naša mladina se hoče vendar izobraziti. Pri še tako neugodnih razmerah gredo slovenski sinovi na velike šole, kjer si morajo najpreje služiti vsakdanji kruh — potem še le učiti se. To je pa navadno poguba za našo mladino. Toliko moči nima, da bi zmogla ves ta napor. In koliko dijakov smo poznali, ki so morali v najlepših letih v grob. Zastonj je bil ves trud!

Tuja mesta pa še na drug način škodujejo slovenski mladini. Mladenič loči se v najlepših letih od svoje mile domovine; zapusti stariše, brate, prijatelje. Mesto da bi ostal v vedni dotiki s svojim narodom, spoznaval njegove potrebe in rane ter se na ta način pripravljal za svoj poznejši stan — pa gre ven med tuje ljudi. Teh se polagoma navadi, postane mlačen, ljubezen do domovine mu počasi gine, naposled postane tudi tujec. In ravno naši najboljši možje so se v premnogih slu-

čajih izneverili svojemu narodu, pozabili svojo mater, ki jih je dojila s slovenskim mlekom. Slovenski narod ne more od svojih sinov samo zahtevati, da postanejo dobri uradniki, učeni možje, ki si na bolj lahek način služijo svoj kruh. Ne! Slovenski narod zahteva, da ostanejo njegovi sinovi še vedno v narodu, da mu pomagajo, da ga uče kot dobri učitelji, ki so sami videli one rane, čutili one boli, vsled katerih trpi naš narod. Le na ta način more imeti slovenski narod kot tak koristi od svojih sinov. Na domačih tleh naj torej stoje slovenske velike šole!

Ker slovenska mladina iz navedenih vzrokov ne more tako številno obiskovati velikih šol, zato nam primanjkuje tudi slovenskih uradnikov. V deželo prihajajo uradniki, katerim sta tuja dežela in ljudstvo, ki le za silo lomijo jezik domači in nimajo pravega zanimanja in ljubezni za koristi prebivalstva in dežele.

Torej ne le za slovenski narod je treba velikih šol — tudi država sama bo imela od istih velike koristi.

Ali smo sposobni za velike šole?

Naši sovražniki nam očitajo, da nismo še dovolj omikani za velike šole. Resnica je, da se naš narod ni tako hitro razvil nego drugi. Toda pomisliti nočejo ti naši sovražniki, da smo se morali mi bojevati s

krvoločnimi Turki dolga stoletja, dočim so oni lepo doma na gorkem sedeli ter knjige brali. Nočejo biti hvaležni, da smo jim s svojimi prsi ohranili njihovo omiko. Toda naša omika vsled tega ni zaostala.

Z mirnim srcem lahko trdimo, da imamo dovolj mladeničev, ki bi obiskovali velike šole v Ljubljani. Leta 1896. je bilo 778 Jugoslovanov, ki so obiskovali avstrijske velike šole; poleg tega pa prištejemo še bogoslovce, in tako dobimo tisoč dijakov. In če vzamemo, da bo le 500 teh dijakov obiskovalo ljubljanske velike šole, jih imamo dovolj, kajti to število še vendar precej presega število onih dijakov na nemški visoki šoli v Černovcih v Bukovini, kjer je le okoli 350 dijakov.

Toda ne le dijakov, tudi učiteljev imamo, ki bi učili na teh velikih šolah. Saj je dal ravno slovenski narod veliko zelo učenih mož, ki so učili na vseh avstrijskih velikih šolah. In še dandanes je precej Slovencev, ki poučujejo na tujih velikih šolah, in ki v učenosti gotovo dosegajo nemške profesorje.

Če nam naši sovražniki očitajo, da nismo dovolj omikani — zakaj nam pa potem odrekajo velikih šol; zakaj nam pa ne puste, da bi se naša mladina izomikala na domačih tleh v svojem maternem jeziku ter tako prišla do najvišje izobrazbe. Dobro poznamo odgovor na to vprašanje. Bojé se, da bi se slo-

venski narod preveč ne ojunačil ter se tako lahko ubranil onim, ki ga hočejo oropati jezika in dežele. Dolgo časa gledajo že Nemci in Italijani z lakomnim očesom v našo deželo, v našo lepo slovensko domovino; — toda slovenski narod se je ubranil Turkov, ubranil se bo tudi teh. Da se pa tudi duševno ojunači, zahteva za se slovenskih šol in v prvi vrsti slovenskih velikih šol.

Kako naj zahteva slovenski narod svojih velikih šol?

V predidočem smo videli, kako so slovenske velike šole potrebne za ves slovenski narod; videli smo, da smo take velike šole že imeli — da so naše zahteve opravičene. In ker je vse to res, zahtevajmo odločno, glasno: dajte nam slovenskih velikih šol!

V prvi vrsti je gotovo dolžnost naših zastopnikov, naših poslancev v državnem zboru, da povzdignejo svoj glas ter zahtevajo, da se dá slovenskemu narodu to, kar mu gre. To nalogo so naši poslanci tudi častno rešili. Roko v roki, z združenimi močmi so nastopili ter zahtevali svojih pravic. Seveda je ostal ta glas zopet le glas vpijočega v puščavi. Toda to nas ne straši. Vedno in vedno hočemo zahtevati svojih pravic. Dan za dnevom prihajajo iz vsake vasice,

vsakega trga, vseh mest na Dunaj prošnje, da naj se ustanove v Ljubljani slovenske velike šole. Slovenski narod se je jel zavedati, začel se je gibati — toda to je premalo, veliko premalo.

Zahteva za slovenske velike šole mora preiti v meso in kri vsakega Slovenca — in naj bo reven ali bogat, mlad ali star.

Ves slovenski narod brez razločka stanu mora vstati, ter junaško stopiti v vrste onih, ki so zapisali na svojo zastavo, da zahtevajo slovenskemu narodu velikih šol.

In kako naj provzročimo, da bo lahko vsak Slovenec povzdignil glas za slovenske velike šole. Poglejmo zopet nekoliko let nazaj v slovensko zgodovino.

Leta 1867. so dobili avstrijski narodi pravico, da se smejo svobodno zbirati. Ljudstvo je spoznalo, kako velikega in važnega pomena je ta pravica in z navdušenjem in z veseljem jo je sprejelo. Po vsej naši prostrani domovini so se prirejali velikanski shodi večinoma pod milim nebom. Te ljudske shode so imenovali tabore.

Prvi slovenski tabor se je vršil dne 9. avgusta na polju poleg Ljutomera na Štajerskem. Tega tabora se je udeležilo nad 7000 ljudij. Drugega tabora v Žalcu se je udeležilo nad 15.000 ljudij. Ko se je vršil tretji velikanski tabor v Šempansu na Go-

riškem dne 18. oktobra 1868, je tisoče in tisoče slovenskih mož zahtevalo, da se dajo slovenskemu narodu velike šole. Tudi na četrtem taboru v Brdih so zahtevali slovenskih velikih šol. Isto tako v Sevnici na Štajerskem.

Jeden najznamenitejših pa je bil brezdvomno sedmi slovenski tabor na ljubljanskem polju poleg Vižmarij. Važen je ta tabor radi velikanskega števila udeležnikov, bilo jih je okoli trideset tisoč — važen pa tudi radi tega, ker je zahteval ustanovitev slovenskih velikih šol. Tudi vsi drugi velikanski tabori so zahtevali ustanovitev slovenskih šol — tako tabor v Ormožu, v Sežani, v Cerknici, v Kapeli niže Radgone, v Kobedu v Istri, v Vipavi in v Žopračah blizu Vrbe.

Polagoma je pa naša stvar na Dunaju zaspala. Ljudstvo je pozabilo zahtevati zopet in zopet svojih pravic. Toda v srcu mu še gori ogenj, ki bo zagorel — in prišli, morajo priti zopet časi, ko bodo oživeli slovenski tabori, ko se bode slovensko ljudstvo zbiralo v tisočih in tisočih zunaj pod milim nebom ter zahtevalo svojih krvavo zaslužen ih pravic.

Ko bode pomladi prišlo zopet zlato solnce, ko se bode zrak malo segrel — in ko bodo začeli poganjati prvi cvetovi, bode zacvetela tudi slovenskemu narodu

nova pomlad. Da, nova, mlada pomlad bo zacvetela v srcu zatiranega slovenskega naroda. Slovenski narod bo oživil in z novo močjo bo stopil na dan, da zahteva to, kar mu gre po božjih in cesarskih postavah, zahteval toliko časa, da se mu bode dalo, zakaj kdor trka in trka, temu se odpre.

In kadar se bode razlegal po širni slovenski domovini klic: na noge! tedaj bomo hiteli skupaj, vsi, vsi brez razločka ter oživeli zopet slovenske **tabore.** Mogočno se bode razlegal glas vsega slovenskega naroda, razlegal tja do cesarskega Dunaja. Nihče ne bo ostal doma, vsakdo bode hitel tja, kamor ga kliče dolžnost, kajti le na ta način, da bomo šli vsi skupaj roko v roki naprej, moremo doseči svoje pravice, moremo doseči, da se ugodi našim zahtevam — in naša prva in največja zahteva je:

slovenske velike šole v Ljubljani.

In v to pomagaj Bog!

TIŠKARNA A. SLATNAR, KAMNIK

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
00000482573